

1. SZ. MELLÉKLET

[9. oldalhoz](#)

TOVÁBBI PONTATLAN TÖRTÉNELMI LEÍRÁSOK

- Egy probléma Ferenc József uralkodási dátumához is kapcsolódik, ugyanis a tankönyv többféleképpen szól a trónra kerülésről. A 141. oldal szerint az uralkodás dátumai 1848-1916, és magyar királyként 1867. A 198. oldalon már csak trónról beszél, de nem definiálja, melyikről van szó. Ugyanott egy kép mellett – uralkodóknál szokatlan módon, erre nem felhívva a diákok figyelmét - a születési adatai szerepelnek; 1830-1916. Majd az, hogy V. Ferdinánd (itt tekintély nélküli, másutt gyengeelméjű uralkodó) menesztése után nyerte el a hatalmat. Mivel V. Ferdinánd császár, magyar és stb. király volt, tehát ennek alapján arra gondolhat a diák, hogy Ferenc József 1848-tól magyar király is. Majd a harmadik megoldás a 208. oldalon jelenik meg, eszerint osztrák császárként 1848-1916 a datálás, és már említés sincs a magyar trónról. A kerettanterv egyébként nem tartalmazza ezt az uralkodói dátumot, csak a koronázás ismerete (1867) elvárás.
- A 42. oldalon a kora újkor kapcsán olvasható: *„kétféle házassági modell alakult ki Európában.”* Ez a téma (az ún. Hajnal-vonal) a diákok érdeklődését is felkeltheti, de a könyv csupán adatokat közöl erről (a *„keleti”* házassági adatot tévesen, túl korai életkorra teszi), s nem próbálja magyarázni, illetve elgondolkodtatni a diákokat a lehetséges okokról. Az életkori adatok után következő mondat meg félreérthető: *„Így egy családban átlagosan 4-8 gyerek született...”* „Nyugaton” 4, „Keleten” 8?
- A 43. oldalon tárgyi hibát találunk a 3. sorban. A leírttal ellentétben a természettudományos ismeretek változásában semmi szerepe a *„hitbeli változásoknak”*, hiszen a protestánsok ugyanúgy szemben álltak az új tudományos eszmékkel, mint a katolikusok.
- 76.o. Még tudományos körökben is hallható tévedés, hogy *„régén”* több nemzedék élt együtt, a nagy család volt jellemző. Ezt adatok sem támasztják alá, valamint a tankönyv által is bemutatott demográfiai tendenciákból (a magas halálozási mutatókból, alacsony várható élettartam) is következően nem lehetett tömeges jelenség több nemzedék együttélése.

2. SZ. MELLÉKLET

[12. oldalhoz](#)

„A 19. SZÁZAD URALKODÓ ESZMÉI” CÍMŰ ÁBRÁRÓL

A 136. oldalon található „A 19. század uralkodó eszméi” című ábrából nem derül ki, miért szerepel az ábrában „szocializmus”, ha a főszövegben a részfejezet címe „A marxizmus”. Miért maradt ki a kommunizmus, amivel kb. másfél oldalon át foglalkoznak, és a szocializmus miért nem az ideológiákkal egy kategóriában szerepel, vagy miért került a konzervativizmus szó elé, hogy „szerves fejlődés”, ha semelyik másik ideológiánál nincs ilyen megjegyzés, ráadásul ezzel a megjegyzéssel ellentmondásba kerül a főszöveggel is. Nem érthető a két piros nyíl szerepe sem, azon „marketing” szemponton túl, hogy a konzervativizmusra koncentráljunk. Nem világos, miért lefelé mutat a középső széles nyíl, miért az egyenlősítő törekvések és a szocializmus következik csak belőle. Honnan eredeztethető a radikális átalakulás elvetése? A polgárosodásból? A szerkesztők elvileg egy (2016. januárjában a digitális tananyagban nem létező) Rá@dást szenteltek az utópista szocialistáknak, ám ez az irányzat nem jelenik meg az ábrán. A helyzetet tovább súlyosbítja, hogy az ábra mellett olvasható kérdések egyáltalán nem segítik a feldolgozást, sőt, újabb értelmezési nehézségeket generálnak.¹

¹ NKP diái között már találtunk egy olyant, amelyik az általunk jelzett hibák többségét megszünteti, sőt, színt is visz az ábrába. Reméljük, hamarosan a tankönyvi oldalba is átemelik. Ennek a diának a beemelése az online elérhető tankönyvbe 2016. február 7-ig nem történt meg. [file:///C:/Users/Felhasznalo/Downloads/FI-504011001_Tortenelem_10_TK%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Felhasznalo/Downloads/FI-504011001_Tortenelem_10_TK%20(1).pdf)

3. SZ MELLÉKLET TÁBLÁZATOK A TANKÖNYV ÁBRÁIRÓL [14. OLDALHOZ](#)

Oldalszám	Szemléltető grafikai elemek	Ábra típusa, száma	Tartalmi hiba	Információdömping, túlsúlyolt, fölösleges	Ellentétes a főszöveggel	Nem magyaráz vagy félreérthető	Rossz címadás	Piktogram és grafikai megoldások hibái	Nincs kérdés vagy nem függ össze az ábrával
	Táblázatok	18	4	1		1	3		0/11 x/3
14	Az egyes keresztény hittételek összehasonlítása	T01				x			0
18	Spanyolországi nemesfém-behozatal	T02							0
24	Jogok kérvényeinek főbb célkitűzései	T03							x
28	London népessége a kora újkorban	T04							0
30	A korabeli haderők létszámnövekedése	T05							
41	Európa népessége	T06							x
63	Cím nélkül; erdélyi fejedelmek, magyar királyok	T07	x						0
75	Az egyes európai országok népesség 1500 és 1700 között	T08							x
86	Mekkora terhet jelentett a császári csapatok ellátása?	T09					x		0
107	Cím nélkül: Az amerikai és brit haderő összehasonlítása	T10							0
118	Politikai erők a francia forradalomban	T11	x	x					0
152	A magyar Királyság nemzetiségei	T12	x				x		0
190	Pest, Buda, Óbuda lakosságszámának alakulása	T13							
191	Havi átlagfizetés a korban	T14							0
191	Korabeli árak	T15	x						0
192	A magyar korona országai nemzetiség szerint 1840-ben	T16					x		0
194	Magyarországi zsidók számaránya	T17							
201	A Batthyány-kormány tagjai	T18							

Oldalszám	Szemléltető grafikai elemek 2. oldal	Ábra típusa, száma	Tartalmi hiba	Információdömping, túlszűfolt, fölösleges	Ellentétes a főszöveggel	Nem magyaráz vagy félreérthető	Rossz címadás	Piktogram és grafikai megoldások hibái	Nincs kérdés vagy nem függ össze az ábrával
	ÁBRÁK összesen	32	6	4	5	26	1 0	14	x/26
6	Felfedezés előzményei	Á01	x					x	x
13	Kálvinista egyház	Á02	x		x		x	x	x
25	Angol polgárháború	Á03		x		x			x
26	Angol alkotmányos monarchia	Á04				x			x
29	30éves háború szövetségi rendszere	Á05				x	x	x	x
33	Merkantilista gazdaságpolitika	Á06	x			x		x	x
55	A kettős királyválasztás időszaka	Á07				x		x	
61	Várerődítési változások	Á08				x			
63	Magyar Királyság intézményhálózata	Á09	x	x		x		x	x
64	Erdély berendezkedése és politikai helyzete	Á10				x	x		
69	A Bocskai-felkelés okai	Á11				x		x	x
80	Politikai alternatívák a vasvári béke után	Á12				x	x	x	x
85	A felszabadítás következményei	Á13				x	x		x
88	A szabadságharc külpolitikai helyzete	Á14			x	x		x	x
94	A felvilágosodás eszméisége	Á15			x	x	x		x
98	A felvilágosult abszolutizmus rendszere	Á16				x			x
100	Szövetségi rendszerek a dinasztiai vetélkedése során	Á17				x		x	
110	Az Egyesült Államok államrendszere	Á18				x			x
118	A francia forradalom menete	Á19				x	x	x	x
119	A jakobinus diktatúrához vezető okok	Á20			x	x	x		x
131	Az ipari forradalom előzményei Angliában	Á21		x		x	x		x
131	A háromnyomásos gazdálkodás és a vetésforgó	Á22							x
136	A 19. század uralkodó eszméi	Á23				x			x
138	A marxizmus történelemszemlélete	Á24							x
141	1848 céljai, belső ellentmondásai	Á25	x			x			x
147	A magyar királyság betagozódása a Habsburg Birodalom kormányzásába	Á26			x			x	x
148	A kettős vámrendszer	Á27	x			x			
156	Az oktatás helyzete	Á28				x	x		x
156	A jobbágyi szolgáltatások Mária Terézia	Á29				x		x	x

Oldalszám	Szemléltető grafikai elemek 2. oldal	Ábra típusa, száma	Tartalmi hiba	Információdömping, túlzsúfolt, fölösleges	Ellentétes a főszöveggel	Nem magyaráz vagy félreérthető	Rossz címadás	Piktogram és grafikai megoldások hibái	Nincs kérdés vagy nem függ össze az ábrával
	Urbárium szerint								
172	A magyar állam felépítése és a hatalmi ágak működése a reformkorban	Á30		x		x		x	x
184	Széchenyi és Kossuth politikai elképzelései	Á31							
204	A Habsburg Birodalom berendezkedése 1848-ban	Á32				x			x
	KRONOLÓGIÁK ÖSSZESEN	6		2			1		0/2
107	Cím nélkül: az Észak-amerikai angol gyarmatok kolonizációja	KR01		x					0
108	Cím nélkül: A londoni parlament rendelkezései	KR02							
135	Cím nélkül: Munkavédelmi törvények	KR03							
170	Cím nélkül Irodalomtörténet 1770-1823	KR04		x					0
185	A magyar nyelvről hozott országgyűlési törvények	KR05					x		
189	A nemzeti művelődési intézmények kialakulása	KR06							0
	DIAGRAMOK ÖSSZESEN	11	2	1	1	2	3	3	0/3 x/6
62	Magyar királyság éves jövedelmei	D01							x
112	Az abszolutizmus pénzügyi válsága	D02				x			x
112	A francia társadalom rétegződése	D03						x	0
131	A demográfiai növekedés és a városiasodás üteme Angliában	D04							
149	A külkereskedelmi kapcsolatok arányai	D05	x						x
152	Vallási megoszlás	D06			x		x		x
153	A társadalom rétegződése 1790 körül	D07	x					x	0
188	Az ország népességének növekedése 1711-1850	D08					x		
189	Az úrbéres népesség száma és megoszlása 1780 és 1847	D09					x		x
192	Erdély etnikai összetétele	D10						x	0
196	Az Osztrák Császárság népességének nemzetiség szerinti megoszlása	D11		x		x			x

Oldalszám	Szemléltető grafikai elemek 2. oldal	Ábra típusa, száma	Tartalmi hiba	Információdömping, túlzsúfolt, fölösleges	Ellentétes a főszóveggel	Nem magyaráz vagy félreérthető	Rossz címadás	Piktogram és grafikai megoldások hibái	Nincs kérdés vagy nem függ össze az ábrával
	GRAFIKONOK ÖSSZESEN	2					1		1
10	Ezüstbehozatal	Gr1							
10	Gabonaárak változásai	Gr2					x		x

4. SZ. MELLÉKLET

[14. oldalhoz](#) | [15. oldalhoz](#) | [16. oldalhoz](#)

ÁBRÁKKAL, CSALÁDFÁKKAL, DIAGRAMOKKAL, TÁBLÁZATOKKAL, KRONOLÓGIÁKKAL KAPCSOLATOS TOVÁBBI PROBLÉMÁK, KONKRÉTUMOK

- A 6. oldalon „A felfedezések előzményei” c. ábrán a nagyhatalmi terjeszkedő politika jelképe egy zöld színű nyilaskeresztre emlékeztető jel.
- A 10. oldali grafikonon a gabona, állati eredetű és kézműves termékek árának változásait szemléltetik, de a címben csak a gabonát jelölték meg.
- A 13. oldalon „A kálvinista egyház ábrája” nincs összhangban a következő oldal szövegével. A diák a 14. oldalon azt olvassa, hogy a lelkészek munkáját a presbiterek ellenőrizték, míg a híveket a konzisztórium felügyelte. Az ábra szerint azonban a konzisztórium ellenőrzi a presbitereket és a lelkészeket is, a híveket viszont senki. Az sem egyértelmű, hogy a hívek a konzisztóriumot választják, vagy Genf város tanácsát, vagy mindkettőt. Az sem világos, miért „A kálvinista egyház” a cím, ha a Genf városi tanács van a közepén? A diák a látottak alapján (Vatikán analógiájára) tévesen még azt hiheti, Genf város tanácsa - a teljes - kálvinista egyház központi szerve.
- A 14. oldali táblázatba bele kellett volna tenni az anabaptistákat és az antitrinitáriusokat is, ha már egyszer szól róluk a főszöveg. Pontatlan „a hit megismerése” fordulat, amely kétszer is előfordul.
- A 16. oldalon nem derül ki, hogy ki uralkodott és ki nem; itt is feltűnnek az anakronisztikus zászlócskák.
- A 30. oldali táblázat címében nem egyértelmű, hogy a megadott létszámok az állandó hadseregre, vagy zsoldosokra, helyi „milíciákra”, vagy mindezek összességére vonatkoznak-e.
- A 33. oldalon „A merkantilista gazdaságpolitika” című ábra 20 szót tartalmaz, de nincs köztük az export és import, vagy a nemesfém, azaz épp a merkantilizmus lényege - az exporttöbbletre törekvés és a nemesfém kiáramlás megakadályozása - hiányzik. Nem érthetőek a nyilak, például miért ugyanolyan jellegű nyíl vezet pénzügyigazgatáshoz, ill. a mezőgazdaság szóból a vasvillás, pörgékalapos parasztsághoz, ha nem ugyanolyan összefüggés van az elemek között. A diák azon is meglepődhet, hogy a piktogramon a XVII. századi francia nemes miért visel cilindert és monoklit (a korban szokásos paróka helyett, és miért néz ki a katona Napóleon korabelinek (A korhű képek importálását piktogramként minden jobb minőségű ábrakészítő program megengedné.)
- A 48. oldalon A Jagelló-dinasztia magyarországi ága című családfa esetén több probléma is felmerül. Több személyről nem derül ki, hogy uralkodott-e, s több uralkodóról nem tudjuk meg, mely államban uralkodott. Jobb lett volna, ha vagy mindenhol beírják a családnevet is, vagy csak jelzik egy tipográfiai megoldással, de a mostani felemás állapot a megértést nehezíti. Az sem ártott volna, ha az ábrából kiderülne, hogy Ferdinánd és Mária között nemcsak annyi a kapcsolat, hogy történetesen mindkettőnek Habsburg a családneve. A tartalmi pontatlanságok félrevezetik a diákot, hiszen számára nem derül ki, hogy II. Lajos cseh király is, valamint az sem egyértelmű, hogy II. Jagelló Ulászló magyar és cseh király (nem 1490-től!) lengyel király épp nem volt. A II. Ulászlónak nevezett személy (lengyel uralkodó) valójában III. Ulászló volt lengyel királyként. Az ábra címe is félrevezető, hisz nemcsak a Jagellók magyar ágáról szól.
- 55. oldal ábrája grafikailag problémás, bizonyos összefüggéseket jelölő nyilak átgázolnak más jelöléseken, így nehezen érthetőek.

- A 61. oldali ábrán a fogalomhasználatban van zavar, bár nyilván kibogozható: a képen körbástya és olaszbástya, másikon csak annyi, hogy fül, a képaláírásban olaszbástya és fülesbástya. A rajz szerencsétlen voltából adódóan a diák nehezen jön rá, hogy a második rajzon melyik ágyú lövi a másikat.
- A 62. oldal diagramjának kérdései Mátyás korral való összehasonlítást várnak, de Mátyás az előző év tananyaga, nem kell fejből tudni az összehasonlításhoz szükséges adatokat. Az sem mindegy, hogy a Mátyás korabelihez képest változott az ország területe. Ráadásul nemcsak a bevétel nagysága az érdekes, hanem a városok aránya is.
- A 63. oldalon található az egyik elrettentő példa, „*A Magyar Királyság intézményhálózata*” című. Ez az ábra áttekinthetetlen mennyiségű információt tartalmaz, 65 szóból (SIC!) áll, amelyeknek feldolgozását, értelmezését tipográfiaiilag egyáltalán nem segítik. A következtetlenség is nehezíti a diák dolgát, hiszen pl. a főszövegben szereplő országgyűlés helyett a Diéta kifejezés jelenik meg. Ráadásul az ábrán úgy látszik, mintha a Diéta része lenne a Magyar Udvari Kancellária is. De az sem világos, hogy a magyar belső szuverenitáshoz (amit vajon ért a diák?) hogyan tartoznak az uralkodói tanácsadó szervek, vagy miért fakadnak egy töről a vármegyék és a kerületi főkapitányok, s mennyire emlékezhet vajon a diák e két utóbbi kategóriát összekapcsoló nemesi felkelés intézményére.
- A 63. oldalon lévő táblázatban az erdélyi fejedelmek között elsőnek Szapolyai Jánost szerepeltetik, ugyanakkor Szapolyait nem tüntetik fel a táblázat bal oldalán a királyok között, holott a tankönyvi főszöveg is említi a kettős királyválasztás tényét. (A főszövegben azt azonban nem tisztázzák, mikortól beszélünk az Erdélyi Fejedelemség létrejöttéről.)
- A 75. oldal népességszámot megadó táblázatában visszatérő hiba, hogy nem világos, melyik adat becsült, melyik pontos. Például az 1500-as évekből nem lehetnek pontos népszámlálási adatok.
- A 80. oldal ábrája politikai alternatívákat ígér a címében, de a diák nem fogja megtalálni a rejtőzködő alternatívákat a sok egyforma narancssárga ellipszisben. Ráadásul történelemhamisító leegyszerűsítés, ha az egyik lehetőség az összeesküvés, a másik a kuruc mozgalom. Vagy Lipót is alternatíva? Nem érthetőek az egyes „*alternatívák*”- még ha a diák ismeri is, hogy ez a fogalom mit jelentene, másrészt még zavarosabb, hogy kiknek az elképzeléseiről van szó, harmadrészt ennél a témánál jóval tágabb összefüggéseket próbálnak ábrázolni.
- A 85. oldalra a török alóli felszabadítás következményei közé bekerült, hogy „*országegyesítés*”, pedig erről szó sem volt, maradtak még déli területek török megszállás alatt, és külön kormányozták Erdélyt, a határőrvidékről lényegében kiszorították a magyar katonaságot. A grafikai megoldás szétartó nyilainak köszönhetően nem segíti a megértést, csupán nehezebben olvashatóvá teszi a felsorolást.
- A 86. oldalon található Rá@dás táblázatát átgondolatlannak érezzük, a havonta szót minden kategóriába beírták, ahelyett, hogy a címbe került volna, majd sör vagy bor a felirat és két oszlopot kapunk, gondolható, hogy a nagyobb mértékű fogyasztás a boré, de 200 éves távlatból a diák ebben nem lehet biztos.
- A 88. oldalon lévő ábra jelölése több ponton is hibás. A franciák és Rákóczi közé tesz ellentétes nyilat, pedig együttműködtek, viszont a franciák nem támogatták a Habsburgokat, holott ezt mutatja a nyíl. Hiányzik az ellentétes nyíl a svédek és az oroszok között, Anglia és Hollandia szerepét pedig illene árnyaltabban bemutatni a Rákóczi-szabadságharc kapcsán, ha már az ábrán szerepelnek.
- A 98. oldali „*A felvilágosult abszolutizmus rendszere*” ábrájának struktúrája nem érthető. Nem tudni, mit jelent a „*dinasztikus erőegyensúly*”, vagy a „*kiváltságok lebontása*”. Az pedig végképp rejtély, hogyan kapcsolódik az ábrához a kérdés: „*Foglaljuk össze, milyen külső tényezők idézték elő a felvilágosult abszolutista rendszerek létrejöttét!*”
- A 100. oldalon a sötét háttéren csak kék színt használó nyilak szaggatva vagy egyenes vonallal, végükön körrel vagy nyíllal szinte láthatatlanná teszik a magyarázat szándékát. A nyomtatott verzióban az egyik porosz-francia relációról hiányzik ez a jelzés is - ott aztán tényleg talányos, mit is akart kifejezni a rajzoló.

- A 107. oldalon az oldal majd felét elfoglaló, cím nélküli, az észak-amerikai gyarmatokat megszerzésük időpontjával ábrázoló adatsor információit a kerettanterv sem várja el.
 - A 108. oldalon a diák nem fogja érteni a gerilla hadviselés kifejezést.
 - A 110. oldalon a szövetségi intézmények feltüntetése nem mond semmit a diákoknak példák nélkül, s az ábra teljesen félrevezető a Képviselőház és a Szenátus választásának módját illetően, ugyanis nem jelzi, hogy a delegálás nem ugyanazon elvek mentén történik. Pedig elég lett volna, ha a rajzoló a tankönyvi főszöveget alapul véve rajzolja meg az ábrát.
 - A 112. oldal második diagramján szerepel a „*civillista*” kifejezés a francia király kiadásai között, azonban ez a fogalom a diákok által teljesen ismeretlen, és ismerete is szükségtelen. Nem gondoljuk hitelesnek, hogy a korabeli Franciaországban ilyen nagy arányban költöztek volna közoktatásra és egészségügyre, ez valószínűleg a jelmagyarázat nélkül maradt körcíkk magyarázata lehet. Amennyiben az Udvar költségeinek értelmezzük a civillista kategóriáját, akkor meg marad egy igen jelentős körszelet magyarázat nélkül.
 - A 118. oldalon található „*A francia forradalom menete*” című táblázat, amely több mint fél tankönyvi oldal. A cellákban többször szómagyarázatnak megfelelő tartalmak szerepelnek, a „*főbb vezetők*” közt olyan nevekkel, akikről a főszövegben vagy a kerettantervben említést sem tettek (Artois grófja, La Fayette, Brissot, Concordet, Hebert,) „*A jakobinusok egyes képviselői voltak, taggyűléseiket a párizsi Szent Jakab kolostor épületében tartották.*” - mondat viszont értelmetlen az adott helyen. Az ilyen ábrák nem képesek a kompetenciafejlesztést segíteni! (A gyakorlott tanárnak az a benyomása, nem ehhez a tankönyvhöz készült a táblázat, hanem egy régi NAT-oshoz.)
 - A 131. oldali ábrán láthatják a diákok a tagosítás kifejezést, de nem fogják érteni.
 - A 136. oldalon található „*A 19. század uralkodó eszméi*” című ábra elemzése kiemelten a 2. számú mellékletben található.
 - A 141. oldal ábrájának feldolgozásához az ideológiákról szóló tankönyvi szöveg nem ad elég támpontot.
 - A 147. oldali „*A Magyar Királyság betagolódása a Habsburg Birodalom kormányzatába*” ábránál az egyszerű külsín a tartalom túlzó leegyszerűsítésével jár, aminek következtében az ábra elveszti magyarázó funkcióját is. Nem derül ki, hogy hol működtek az egyes szervek és milyen feladatkörökkel. Így az ábrához rendelt kérdések sem válaszolhatóak meg.
 - 148. oldal „*A kettős vámrendszer*” térképvázlatos ábrája külön színnel jelöli Magyarországot, valamint az azon kívül eső területeket. Ez utóbbinak a magyarázata: Habsburg Birodalom. A Habsburg Birodalomba azonban beletartozik a Magyar Királyság is. Ugyanakkor a vázlat nem jelöli a külön igazgatású Erdélyi Nagyfejedelemséget és a Határőrvidéket. Nem tudni, hogy az ábrán látható százalékos értékek minek a százalécai. A főszöveggel ellentétben a térképvázlat nem mutatja a nyersanyag mozgását.
- A 149. oldali
- „*A külkereskedelmi kapcsolatok arányai a 18. században*” című diagramban külön területként szerepel a Bánát, amely kiemelt helyzete mindenképp magyarázatra szorulna, s a terület beazonosítása is nehéz, mivel egyetlen tankönyvi térképen sem szerepel. A diagramon külön tételeként tüntetik fel az Erdéllyel történő kereskedelmet, ugyanakkor nem szerepel a Határőrvidékkel folytatott kereskedelem.
- A 152. oldalon jelzik, hogy „*a Magyar Királyság nemzetiségeinek százalékos aránya*” becslült adat, mégis 41.55% , 9,98% stb. „*precizitással*” tüntetnek fel valamit! A 18. század végi adatokból hiányzik a kb. 1% zsidó és a tankönyv javított változatában már szereplő kb. 0,8-0,9% roma népesség; ugyanakkor a 0,33% szlovén népesség szerepel.
 - A 152. oldal vallási megoszlását mutató diagramon sem szerepel az izraelita felekezet, s az sem derül ki, hogy mely területre vonatkoznak az adatok.
 - 153. oldal társadalmi rétegződést mutató kördiagramján teljesen elkülönül a jobbágyság és a mezővárosi lakosság, ugyanakkor a főszöveg is jelzi (bár nem elég hangsúlyosan), hogy a mezővárosok lakossága jobbágysági jogállású.

- A 156. oldali ábrán a címmel ellentétben nemcsak a szolgáltatások szerepelnek, hisz a közös földeket is feltüntették, amiknek a használata inkább jog, mint kötelezettség.
- 170. oldalon fölöslegesnek érezzük az irodalomtörténeti kronológiát.
- 172. oldal több mint fél oldalt kitevő ábrája nagyon sokat markol, egy diák számára áttekinthetetlen, és olyan fogalmakkal is él, amelyek tovább nehezítik a megértést, például: személynöki városok, báni tábla, resolúció stb. A nyilak értelmezése is kihívás.
- A 185. oldal címadása azért hibás, mert a nyelvújítás az nem törvény, a cím pedig „*A magyar nyelvről hozott országgyűlési törvények*”.
- A 188. oldalon a lakosságszám megadása félrevezető, mert Magyarország vonatkozásában nem jelzi, mely területéről van szó, pl. Erdéllyel, Horvátországgal, Határőrvidékkel együtt vagy anélkül.
- 191. oldalon a reformkori élelmiszerárak közül túlzónak tartjuk a kenyér 1,2 forintos árát.
- 192. oldal „*A magyar korona országai lakosságának megoszlása nemzetiség szerint 1840-ben*” című táblázat (ellentétben a tankönyv javított változatának főszövegével) nem tartalmazza a roma népesség adatait.
- A 196. oldal „*Az Osztrák Császárság népességének nemzetiség szerinti megoszlása 1850-ben*” című kördiagramhoz kapcsolt feladatot - „*Vegyük külön az osztrák birodalomrészben élő népeket!*” - korrekt módon nem lehet megoldani, ugyanis a diagramon a németek egy csoportban szerepelnek, azaz együtt szerepelnek a magyarországi szászokkal, svábokkal stb. A szláv népek gyűjtőfogalom alá csupán a lengyeleket, ruszinokat, szerbeket szlovénokat, horvátokat sorolja (nyilván azzal a meggondolással, hogy ők nem „*az osztrák birodalomrészben*” élnek), és egy másik körselethez külön csoportban rendeli hozzá a cseh, morva és szlovák népességet.
- A 204. oldali „*A Habsburg Birodalom berendezkedése 1848-ban*” ábra egyrészt túlzottan sematikus, másrészt inkább a kiegyezés dualista berendezkedéséhez illene. A hozzá kapcsolt kérdések és feladatok nem az ábrára vonatkoznak, abból nem megválaszolhatók.

A TANKÖNYV EGYETEMES TÖRTÉNETI FEJEZET KÉPEINEK TEMATIKUS KIMUTATÁSA

Érettségi témakör	Képek az egyetemes történeti anyagból	Portré	Csata vagy más erőszakos esemény	Templom és palota	kiadvány, nyilatkozat, térkép mű	MÁS
politika-, esemény-, állam, jog- és intézménytörténet	uralkodó V. Károly, VIII. Henrik, I. Erzsébet, Orániai Vilmos, Véres Mária, XIV. Lajos, Gustav Adolf, IV. Iván, Nagy Péter, II. Frigyes, II. Katalin, XV. Lajos, III. Napóleon, VIII. Henrik és családja I. Károly kivégzése, XVI. Lajos kivégzése, Marie Antoinette kivégzése katona Cromwell, Washington, Simón Bolívár, Napóleon 3db politikus Robespierre elfogása, Metternich, Richellieu szerető Napóleon szeretője, Walenska gyűlés, audencia, összejövetel nemzeti liberális gyűlés 1832-ben Hambachban 137.o. Robespierre-Danton-Marat vitája Marsailles elszavalása bécsi kongresszus résztvevői Függetlenségi nyilatkozat fogalmazása Lengyelország felosztása 37.o. Báthory Pszkov előtt 27.o. Választás –pontatlan címmel chartista tüntetés 1848 29.o. „A második prágai defenesztráció” – Francia királyi audencia	14 6 2 1	3 1			11

Érettségi témakör	Képek az egyetemes történeti anyagból	Portré	Csata vagy más erőszakos esemény	Templom és palota	kiadvány, nyilatkozat, térkép mű	MÁS
Társadalom-, életmód-, mentalitás- és művelődéstörténet	Küzdelem, csata 1830-as A szabadság vezeti a népet Bastille ostroma, dekabrista felkelés Khioszi mészárlás Napóleon Egyiptomban csataszerűség 123.o. Trafalgari csata 1848 forradalom Berlinben utcai jelenet 1848 francia forradalom Párizs utcai jelenet Tulieriák palotájának megrohamozása 30.o. Breda város átadása harmincéves háború egyik ütközete poltavai csata paviai csata – falikárpit, Spanyol armada pusztulása 22.o. 1566. évi templomdúlás Alkotás Függetlenségi nyilatkozat, Jognyilatkozat		14		2	

Érettségi témakör		Képek az egyetemes történeti anyagból	Portré	Csata vagy más erőszakos esemény	Templom és palota	kiadvány, nyilatkozat, térkép mű	MÁS
Eszme- és vallástörténet	kb. 10 %	Luther, Kálvin, Lloyolai Ignác fotók templomokról: Szent Péter bazilika, a római II Gesú-templom, 14.o. református templombelső 16.o. katolikus templombelső 11.o. templombelső főpappal Descartes, Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Enciklopedy címlapja Marx falanszter tervrajza Kommunista Kiáltvány címlapja Boszorkánypörölly egyik illusztrációja 26.o. „puritán elvek győzelme” 18.o. Szent Bertalan-éji öldöklés	8	1	5	2	3

6. sz. MELLÉKLET [18. OLDALHOZ](#)

A TANKÖNYV MAGYAR TÖRTÉNETI FEJEET KÉPEINEK TEMATIKUS KIMUTATÁSA

Érettségi témakör	KÉP	Portré	Csata vagy más erőszakos	Épület városkép	MÁS
Politika-, esemény-, állam, jog- és intézménytörténet	uralkodó II. Ulászló, Báthory István, Báthory Zsigmond és neje, Bocskai hajdúi között, Bethlen Gábor, Dósa Géza: Bethlen Gábor tudósai körében, Abafi Mihály II.Rákóczi György Varsó alatt Rákóczi-ház, Rákóczi sírja, Mányoki: II.Rákóczi Jan Thomas: Kaiser Leopold I. im Theaterkostum János Zsigmond I. Szulejmán előtt oszmán miniatúra II. József, II. József a halálos ágyán, és lovasszobra II.Lipót, I.Ferenc, Ferenc József, Ferenc József kitüntet I.Miklós, II.József és VI.Pius, III.Károly Mária Terézia szobra 2szer, Mária Terézia a pozsonyi országgyűlésen, Mária Terézia Pozsonyban, fiával Mária Teréziához való hűség allegorikus ábrázolása politikus Pámány Péter, Madarász: Zrínyi és Frangepán Zrínyi Miklós, Zrínyi halála – rézmetszet Fráter György, Meyer: Thököli Imre Báthory Erzsébet, Martinovits Ignác Kölcsey Ferenc, Széchenyi Ferenc, szobája Döblingben, felajánlja jövedelmét Széchenyi karikatúra- 178. o. Széchenyi feleségével. Széchenyi és Kossuth karikatúra Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Barabás: Weselényi Petőfi Sándor, Barabás: Batthány Batthány kormány katona Dózsa kínhalála – nem egykorú rajz Dózsa kereszties vitéze- egykorú rajz Jakobey: Zrínyi Ilona, Zrínyi Ilona és gyermeke – szobor, Madarász: Zrínyi Ilona gyermekeivel bírái előtt Savoyai Jenő, Bercsényi huszár, Görgei Artúr Bem József, korabeli honvédek, Haynau gyűlés, audencia, összejövetel Bevonulás Bécsbe- kódex rajz Than Mór: Az ónodi országgyűlés Ülésezik az alsótábla, Kossuth követte választása Népképviselői országgyűlés – kép csak magyarázattal,	27			2
	gyűlés, audencia, összejövetel Bevonulás Bécsbe- kódex rajz Than Mór: Az ónodi országgyűlés Ülésezik az alsótábla, Kossuth követte választása Népképviselői országgyűlés – kép csak magyarázattal,	21	16		

	Küzdelem, csata Szigetvár ostroma- tán török rézkarc Székely: II. Lajos holttestének megtalálása Székely: Egri nők, Ostromjelenet Eger ostromából – film képe 2db Mohácsi csata oszmán miniatúr 2 a, Portyázások, lesvetések – rajz, „Vallon zsoldosok kivégzése” magyarázat nélkül karóbahúzás rajza Benczúr: Budavár visszavétele Camphausen: A höchstadti csata Martinovits Ignácék lefejezése bécsi forradalom Perczel támadása—kép cím nélkül 209.o. Isaszegi csata, Buda visszavétele Világosi fegyverletétel Georg Philipp Rugendas: Kuruc–labanc lovas párbaj – helyett a tankönyvben Kuruc labanc összecsapás szerepel Alkotás, újság Pesti divatlap, Pesti Hírlap, Kelet Népe 12 pont, Országgyűlési tudósítások Hármaskönyv, Szatmári béke záradéka Rákóczi zászlaja, Bocskai török koronája	11			6	9
Társadalom-, életmód-, mentalitás- és művelődéstörténet,	Művelődéstörténet Pilvax kávéház, Theresianum épülete Hercegi palota tervrajza, Alsótábla épülete Nemzeti múzeum, MTA épülete, Bakócz-kápolna Köszegi vár rekonstrukciós rajz, Munkács vára Pozsony korabeli ábrázolása – Pozsony látképe 153.o. Houfnagel neve lemaradt Kolozsvár a 17.században – Buda látképe 1686 – nem közlik, hogy a képen olvasható Offen Buda német neve Himnusz, Szent István rend keresztje, ötvösművek -4 Társadalom Bánsági telepesházak, Ránfil: Árvíz, Hadadi parasztok Magyaro. nemzetiségei, Zsidó terménykereskedő Halász-kúria, Pestis oszlop Életmód úri és paraszti viselet, magyar viselet, nemesi viseletek Kolera előtt és után –leány portréi			13	3	5
Gazdaság-, technikatörténet	Selmechánya alapítólevele 2 pénzérme és egy bankjegy gőzhajó a Dunán Lánchíddal pesti indóház Barabás: Lánchíd alapkőletétele Lánchíd 2 kép (visszafordítva!!!) Kossuth bankó			1	7	

Eszme- és vallástörté-net	Apáczai Csere János kötete Protestáns gályarabok emlékoszlopa pécsi dzsámi Hitvita ábrázolás korabeli rajz Vizsolyi Biblia debreceni református kollégium			2	4
------------------------------	--	--	--	---	---

7. SZ. MELLÉKLET

[20. oldalhoz](#)

LÁNCHIDAS KÉP

A 191. oldalon megnézhetjük a Lánchíd képét a visszajáról is. (Egyébként az is nehezen érthető, hogy miért egy olyan képet hoztak privilégizált helyzetbe, ami már a tankönyv által határolt korszakhatáron túl van.) A kép és az aláírás, miszerint a Rózsadomb felől látszana, helytelen, a kép állása a borítón a helyes. Jól látszik a Duna Lánchíd utáni enyhe jobbkanyarja, a Margitsziget akkor még két része, északabbra pedig a Hajógyári-sziget. Ha dél felé mutatna a kép, látszódnia kellene a Csepel-szigetnek és a kettéváló Dunának. Ráadásul a Gellért-hegytől délre még az 1896-os Homolka József-féle Budapest térkép is szőlőket jelez csak. A képen viszont település látszik, ami nem más, mint a Várhegytől északra fekvő Óbuda, tehát a kép fordítva került be a tankönyv 191. oldalára.

8. sz. MELLÉKLET

[21. oldalhoz](#)

RÁ@dÁSRÓL

Rá@dásra utaló jelzés található a 8, 18, 20, 35, 37, 51, 55, 60, 73, 77, 81, 86, 87, 105, 117, 120, 122, 129, 135, 137, 138, 156, 162 oldalon.

2016. januárjában nem volt elérhető a 18, 37, 60, 73, 77, 81, 105, 110, 117, 120, 122, 129, 135, 137, 138, 162.

Nem minden leckéhez készült Rá@dás, hiszen a tankönyv 46 anyagrészből áll. Előfordul, hogy sűrűn egymást követik, pl. 120. és 122. oldalon (Robespierre eszméi és Napóleon hadjáratai) vagy 86. és 87. oldalon (a császári katonák ellátása és Rákóczi fiatalsága + a Recrudescunt) vagy a 137. és 138. oldalon (Német és olasz nemzeteszme és az utópisták).

Tematikailag érdekesnek és fontosnak találjuk a XVI-XVIII. századi Magyarországhoz kapcsolódók témáját, kár az alább felsorolt hatból csak egy érhető el: Balassi B., erdélyi történetírók, Apáczai Cs. J. enciklopédiája, protestáns lelkészek gályarabsága, *Kőszeg ostroma*, II. József. A törököt kiverő császári csapatok ellátásáról szóló játék a számokkal, de hasznos újdonság a porció és forspont fogalma (86. oldal), Werbőczy Hármaskönyve (51. oldal) nehéz, a Kőszeg ostromát tárgyaló forrás előtt hosszú és részletes elemzés áll a török hadiszokásokról (55. oldal). A 87. oldalon található Rákóczi gyermekkorával kapcsolatos kronológia és a szabadságharc okait kuruc szemmel összefoglaló Recrudescunt. A 8. oldalon az ősi Amerika civilizációi rövid áttekintés a prekolumbán korról, feladatok nélküli, fölösleges, hogy az emberáldozat kiemelten jelenik meg, mert itt is és a főszövegben is említik! A 77. oldalon a Rá@dás mellett van részlet Apáczai enciklopédiájából, kérdések is, mintha itt nem is terveztek volna digitális kiegészítést.

A „vastagbetűsítés” e tananyagelemben a tankönyvben nem következetes, mert pl. a *Mekkora terhet jelentett a császári csapatok ellátása* c. segédanyagban semmi nincs kiemelve. Máshol egyszerű olvasmányt találunk csak, orientáló kérdések nélkül, ilyen az *Élet a Napkirály udvarában* című rész vagy a fentebb már említett ősi Amerikánál.

9. SZ. MELLÉKLET

[23. oldalhoz](#)

ÁBRÁK, KÉPEK, TÉRKÉPEK MELLÉ SZERKESZTETT, ÉS ANNAK SEGÍTSÉGÉVEL NEM MEGOLDHATÓ FELADATOK

A 9. oldali képhez kapcsolt feladat; „Nézzük meg a földrajzi atlaszban, elsősorban mely mai afrikai országok területéről hoztak rabszolgákat az Újvilágba!”- megoldhatatlan. Melyik földrajzi atlaszban? Az OFI kísérleti atlaszával ez megoldhatatlan, de a korábbi atlaszok közül is csak a Cartographia Tankönyvkiadó Kft. 2009 előtt kiadott középiskolai földrajzi atlaszával oldható meg, mivel a későbbi kiadásokban vagy más kiadó kiadványában nincs erre vonatkozó térkép.

A 9. oldali térképhez kapcsolódó kérdés; „Mi jellemezte az atlanti térség áruforgalmát?” tartalmú kérdés csak félig válaszolható meg. A lényeg; az anyaországok és a gyarmatok, Európa és a többi kontinens közti munkamegosztása - nem látszik.

A 24. oldali kérdések a térkép mellett: „Milyen kapcsolatot alakítottak ki az angolok a skótokkal, illetve az írekkel ebben az időszakban? Idézzük fel a térség vallási viszonyait! Mi jelentette a parlamenti erők biztos háttországa a királyellenes felkelés során? Gyűjtsük ki a térképről a polgárháború nagyobb csatáit!”

Az első kérdés csak részlegesen válaszolható meg (pl. a térképről nem derül ki pl. a skót felkelés), a második kérdés pedig csak egy másik térkép segítségével. A harmadik nem válaszolható meg a térkép alapján. (Erre a szöveg ad magyarázatot: „...míg a parlamenti erőket a gentry és a yeoman társadalmi réteg támogatta.”) A negyedik az egy igazi térképes feladat, viszont érthetetlen, hogy mi szükség van az angol polgárháború csatáinak kigyűjtésére?

A 35. oldali térkép első kérdése nem ehhez a térképhez tartozik; „Idézzük fel, melyek voltak a spanyol Habsburgok fennhatósága alá tartozó területek!”

A 37. oldali térképhez tartozó második kérdésre; „Mi lett a sorsa az Arany Horda utódállamainak?” - Mi a válasz? Ugyanis a térkép az Arany Horda utódállamait mutatja, honnan derülne ki a térképről, hogy mi lett a sorsuk? Ez csak a szövegből tudható meg. A harmadik kérdésre; „Melyik térség lett a nagyhatalmak ütközőzónája?” - akkor lehetne korrekt választ adni, ha a terület neve, Livónia meg lenne írva. A szöveg ugyan ütközőzónaként említi a Baltikum területét, az azonban a vonalkázott résznél sokkal tágabb.

A 42. oldali képhez csatolt kérdésre; „Milyen tényezők alakíthatják a ruhaváltozást?” – honnan tudná a választ a diák minden rásegítés nélkül? A kor divatját bemutató képek nem visznek közelebb a megoldáshoz.

A 75. oldalon az adatsorból a népességnövekedés mértékét akarják kiszámoltatni úgy, hogy a bevándorlás/kivándorlás mértékéről semmilyen adatot nem kapunk.

A forrás alapján megválaszolhatatlan **99. oldali kérdés;** „Hogyan tekintett I. Frigyes Vilmos az országára?”

A 104. oldali képhez írt feladat: „Keressük meg a földrajzi atlaszban, mely mai afrikai országokat érintette elsősorban a kereskedelem!” Mivel a feladat a rabszolga-kereskedelemre vonatkozik, ezért így pontatlan a megfogalmazása.

Hogyan lehet megkeresni a földrajzi atlaszban, hogy mely afrikai országokat érintette elsősorban a rabszolga-kereskedelem, ha ilyen térkép nincs a földrajzi atlaszban, a tankönyv szövege pedig csak annyit ír, hogy Afrikából hurcolták be a rabszolgákat?

A 127. oldali feladat az osztrák és orosz területi nyereségek kigyűjtése. Ez a 22. és az aktuális lecke térképei alapján lehetetlen feladat a méretarány, a pontatlanságok és az ábrázolás különbözőségei miatt. Az osztrák területi nyereség meghatározás helytelen, mert Habsburg területi nyereségről lehetne csak beszélni. Ám a napóleoni háborúk folyamán a Habsburg Birodalom jelentős területeket veszített is. Feladat a térkép összehasonlítása a 22. fejezet térképével. Mivel ott nincs megmagyarázva, hogy a vörös vonal a Német–római Birodalom határa, ezért a jelen térkép alapján könnyen hihető, hogy a korábbi térkép is a Német Szövetség határát mutatja.

A „*Tárjuk fel a német és olasz egységtörekvések nehézségeit!*” kérdésből a német részre még csak-csak lehet válaszolni, de az olasz egységtörekvés nehézségei értelmezhetetlenek a térkép alapján.

A 152. oldal kördiagramja; „*Vallási megoszlás a 18. század végén*”. Magyar történelmi leckéről van szó, de nem tudjuk pontosan hol, és a hozzárendelt kérdés tévesen preconcepcionál: „*Mely népcsoportokhoz tartoznak az egyes vallások?*” - mintha egy valláshoz csak egy etnikum tartozna és fordítva.

196. o. korszerűtlennek, és a diákok által érthetetlennek értékeljük azt a diagramhoz kapcsolódó kérdést, amely a nem államalkotó nemzetekről kérdez.

10. sz. MELLÉKLET

[23. oldalhoz](#)

A „VITASSUK MEG...” TÍPUSÚ FELADATOKKAL KAPCSOLATOS TOVÁBBI PROBLÉMÁK

- 54. oldal utolsó kérdés: *„Vitassuk meg, miért fogadta dühösen Szulejmán II. Lajos halálhírét?”* - lehet, hogy dühösen fogadta, nem tudni. Háttérinformációk nélkül csak találgatni lehet. De a tankönyvi szövegek alapján sokkal logikusabb, hogy örült neki.
- *„Vitassuk meg, hogyan hatott a forradalmi időszak a társadalom különböző rétegeire!”* (118.o.) - Ezen sem lehet vitatkozni! Össze kellene gyűjteni a (meg nem adott) forrásokból.
- *„Vitassuk meg, miért tett gesztusokat Mária Terézia a magyar rendek felé!”* – mivel olyan sok alternatíva nincs, lényegében csak egy diák fejtheti ki véleményét.

11. SZ. MELLÉKLET

[26. oldalhoz](#)

SZERETŐK, ÁGYASOK ÉS A NEMZENI KÉPTELENEK,

EL NEM HÁLT NÁSZÉJSZAKÁK BEMUTATÁSA

1. Részben erről szól VIII. Henrik feleségeinek bemutatásakor az *„udvarhölgy iránti szerelem”* ecsetelése (23. o.).
2. Nagy Péter személyiségénél is hangsúlyt kap, hogy *„szeretője éveken keresztül egy írástudatlan, paraszti származású, iszákos nő.”* (40. o.)
3. Hunyadi Mátyás családjának bemutatásakor is az özvegye elmaradt nászéjszakája kap hangsúlyt (52. o.).
4. Majd ugyanez a téma jön elő Báthory Zsigmondnál, aki *„képtelen volt férji kötelezettségét teljesíteni”* (70. o.).
5. Bethlen Gábori aranykort bemutató leckéhez a *„Rossz hírű Báthoryak”*-at (73. o.) kapcsolták, benne Annával, a *„vérfertőző boszorkánnyal”,* és Bethlen Gáborral, aki *„férjes nemesasszonyok elcsábítójaként vonult be a történelembe. A szoknyabolond fejedelem ellen állítólag ezer felszarvazott férj forralt bosszút.”*
6. Napóleonról is megtudjuk, hogy a *„kortársi pletykák szerint a szeretője (Marie Walewska lengyel grófnő) kedvéért gondoskodott a lengyel állam visszaállításáról.”* (126. o.)
7. *Királyi szeretők* (36. o.) - teljes olvasmány
8. *„II. Katalin, a „férfifaló- avagy a szerelmet kereső cárnő”* (102. o.) teljes olvasmány

A 46 leckéhez képest túlzásnak tűnik a fenti összeállítás.

12. SZ. MELLÉKLET

[28. oldalhoz](#)

SZAKMAILAG PONTATLAN VAGY HIÁNYOS MONDATOK, GONDOLATOK

6. o.: „Az Oszmán Birodalom előretörése (Bizánc eleste, 1453) növelte a levantei kereskedelem költségeit” – Valójában nem derül ki, hogy az Oszmán Birodalom előretörése miért növelte a távolsági kereskedelem költségeit. Később is említik, de csak egy kérdés vonatkozik rá.

6. o.: Egy másik, megértést zavaró következtetés, hogy a felfedezéseket az aranyéhséggel indítják, de az indián civilizációk bemutatásakor több dolog is kiderül, csak a nemesfémhez való viszonyuk nem.

7-8. o.: A portugálok miért az első részegység végén hozzák létre a telepeiket, és miért nem szerepelnek a korai gyarmatosítás részben? A portugálok nem gyarmatosítanak, hanem „telepesítenek”?

8. o.: A „kihelyezési és felvásárlási rendszer” elnagyoltan került bemutatásra – jobb lenne a hagyományos kiadási és felvásárlási rendszer kifejezés használata (Verlag).

9. o.: A manufaktúra magyarázatánál hiányzik, hogy kézzel dolgoztak.

10. o.: Hogyan tudja a céhes gazdasági rendszert egy társadalmi réteg kiszorítani?

A **11. oldalon** a főszöveg címe *A reformáció kibontakozása* (helyesen: kezdete?) – Hacsak nem a protoreformátok ténykedését is beleértik, amiről viszont semmit sem írnak.

15. o.: „A hívők számának apadása felgyorsította a folyamatot” A hívők száma nem csökkent, csak más felekezethez csatlakoztak!

18. o.: A Cognaci Liga és az oszmánok viszonya kapcsán a zárójelben szereplő (Mohács, 1526) majd csak az 53. oldalon kap magyarázatot a tanulók számára!

21. o.: „A képviseleti rendszerben tevékenykedő társadalmi rétegek” kifejezés értelmetlen.

49. o.: A képaláírás – a tanulóknak a 85 ezer aranyforint nem mond semmit, viszonyításként kellene valami adat, pl. Mátyás jövedelmeire visszautalni, mivel II. Lajos jövedelmeiről csak 2 oldallal később lesz szó...

49. o.: Mátyás-féle törvények visszavonása zárójelben, vajon melyekre kell gondolni?

51. o.: Fegyverszünet meghosszabbításának elutasítása – volt fegyverszünet, mikor-kivel stb.?

51. o.: A bevétel mellett a lakosságszám nyilván fontos adat, de a haderő szerkezete, képzettsége és felszereltsége még nyomósabb érv az adott helyzetben.

51.o.: A Habsburgokkal kötött házassági szerződést kontextusba kellett volna rakni. Egy ilyen lépésnek elég súlyos okai és céljai szoktak lenni, a következményekről már nem is beszélve.

62. o.: „... az Udvar és a rendek között sajtóságos hatalmi egyensúly, a kormányzati dualizmus rendszere jött létre, amely a király és az országgyűlés együttműködésén alapult.” A dualizmus fogalmát egészen más korszakra használjuk a magyar történelem folyamán. Ha erre a korszakra alkalmazzuk, egészen biztosan sikerül zavart kelteni a diákok fejében. A fogalom a későbbi oldalakon is többször előkerül. Ha elé tették volna a „rendi” jelzőt, érthetőbb lenne!

64. o.: Moldva, Havasalföld és Erdély helyzete kapcsán nyilván szükséges az összehasonlítás, de akkor tegyük hozzá, hogy miért volt erősebb felügyelet a román fejedelemségeknél.

65. o.: A szöveg szerint a szász városok az evangélikus hitet vették fel, a mezővárosokban pedig lutheránus prédikátorok térítettek. Tehát evangélikusok. Miért a megkülönböztetés? A vonatkozó

térképen azonban a mezővárosok református területre esnek. Ott viszont lutheránus prédikátorok nem térítettek.

66. o.: „A felekezeti különbség néha már egyes etnikumok között is megmutatkozott (református magyarok, evangélikus németek és szlovákok, katolikus horvátok, ortodox szerbek és románok),...” Ez azért nagyon erős általánosítás a magyarok, és szlovákok esetében!

67. o.: II. Rudolfnak nem lehetett 1533-tól Prágában a székhelye, hiszen 1552-ben született...

98.o.: „[...] a felvilágosult abszolutizmus rendszere a nagyhatalmi szerep megőrzését szolgálta” –Poroszország esetében inkább a létrehozását.

98. o.: „A modernizáció az élet szinte minden területét (gazdaság, oktatás, közegészségügy, jobbágycsere stb.) érintette, az uralkodók látszólag a filozófusok elméleteit ültették át a gyakorlatba.” – mit jelent ez egy diáknak?

112-113. o.: Nem tanítja meg, mi a 3 rend, a társadalom rétegződését 5 csoportban mutatja be, majd egy forrást elemeztet: „Mi a harmadik rend?” Így nem lesz érthető a diáknak a szöveg.

125. o.: „A közeledő tél visszavonulásra készítette a császárt” – eddig úgy tudtuk, majd megfagytak! ..., „a cár rendelte el a kiűritett Moszkva felgyújtását”. Ez nem igaz, egyébként is Péterváron tartózkodott. Valószínűleg Moszkva városparancsnoka, egy bizonyos Rosztopcsin volt.

157. o.: A szöveg az Esterházy család kastélyát a Fertőd névhez köti. A kastélyt ábrázoló kép aláírásában Eszterházát említi. Nincs kapcsolat a szöveg és a kép között, nem derül ki, hogy ugyanarról van szó. Az alatta lévő feladat miatt szinte talányossá válik a képaláírás, mert azt kéri a tanulóktól: „Nézzünk utána az interneten, melyik családhoz köthető a képen látható kastély” – ezt a feladatot sem fogja egy tanár megoldatni!

A 200-201. o.: „A márciusi forradalom háttere” cím alatt csak részben erről van szó, ugyanis itt ír a márciusi pesti, pozsonyi és bécsi eseményekről is, bár a pestiekről csak igen röviden.

202. o., 2. alcím: „A törvényesített forradalom” kifejezés nem ugyanazt jelenti, mint a törvényes forradalom, bár ebben az esetben az utóbbiról van szó.

205. o.: Az 1848-as nemzetiségi követelések kapcsán kollektív politikai jogok helyett a „politikai jogok” kifejezést használja, ami ebben az esetben hibás, ill. félrevezető.

13. SZ. MELLÉKLET

[29. oldalhoz](#)

HIÁNYZÓ FOGALOMMAGYARÁZATOK A FŐSZÖVEGBEN, ILL. AZ ÖSSZEGZÉSSEN

- 9-10. o.: *tőkés vállalkozó, tőkés befektető*
10. o.: „*Interpretáció*” cím szerepel az Összegzésben
18. o.: *osztrák örökös tartományok* – a térkép sem segít!; *muskétás*: a főszövegben nincs, az előző oldalon, képaláírásként van magyarázat
19. o.: *pintér; elkönfiskálják*
30. o.: *hegemónia*
31. o.: *monstrumágyú helyett könnyű lövegek; hideg fegyverrel harcoló katonák*
33. o.: *szabad versenyos kapitalizmus* – kérdésben szerepel, de még a kapitalizmus sincs magyarázva, nemhogy a szabad versenyos...
35. o. előkerül a térképen a francia *Bourbon dinasztia*, a tankönyv főszövegében nem szerepel, csak a 18. oldali Rá@dásban van említve.
38. o.: *szolgáló nemesség*
66. o.: Az idézetben valamennyi régies magyar szónak megjelenik zárójelben a mai alakja. Egyedül a latin eredetű „*successorunkat*” szónak nincs feltüntetve a magyar megfelelője.
99. o.: „*káplárkirály*”
101. o.: „*nemesi köztársaság*” – így, idézőjelben
103. o.: *miniszterkabinet*
130. o.: *Revue* – forrásban
130. o.: *credo* – forrásban
131. o.: „*A bekerítések során a föld polgári tulajdonba került.*”
132. o.: ábrán *Watt kettős hatású gőzgépe*
170. o.: a „*hazafias ellenállásnak kezdetben rendi-nemesi jellege volt*” – később, a 173. oldalon sérelmi politikáról, majd a 176. oldalon rendi-sérelmi politikáról írnak.
181. o.: „*fontolva haladás*”, „*újkonzervatívok*” – még az sem biztos, hogy egyértelmű a diáknak, hogy a két fogalom ugyanarra a csoportra vonatkozik.
210. o.: *kormányzó-elnök*
213. o.: *intervenciós sereg*

14. SZ. MELLÉKLET

[29. oldalhoz](#)

UTÓLAG MAGYARÁZOTT FOGALMAK

34-35. o.: Anglia-Hollandia viszonya nem tisztázott 1689 után, majd a spanyol örökösödési háborúnál a szövegben szerepel, mint szövetséges, a térképen még úgy sem.

122. o.: „*Konzulátusának első évében*” kifejezés jelentése csak a következő oldali forrásból derül ki.

124. o.: *kontinentális zárlat* majd *kontinentális blokád* – a következő oldalon lévő forrás szól róla. (Sajnos gyakori a könyvben, hogy a forrás nem ott van, ahol a főszöveghez kapcsolódóan lennie kellene!)

200-201. o.: *felirati beszéd*, ill. *felirati javaslat* – a két kifejezést nem biztos, hogy a tanuló is rögtön ugyanarra a kossuthi törvényjavaslatra érti, mint a szerző.

205. o.: *területi autonómia*, zárójelben: *önkormányzat*, ennél érdemes lenne bővebben kifejteni.

15. SZ. MELLÉKLET

[30. oldalhoz](#)

ELÜTÉSEK, HELYESÍRÁSI, NYELVHELYESSÉGI PROBLÉMÁK ÉS SZERENCSÉTLLEN MEGFOGALMAZÁSOK

6-7. o.: Makaó/Macao, térkép/szöveg ellentmondása

8. o.: „*A konkvisztádorok néhány év alatt megsemmisítették a több évszázados indián birodalmakat (Cortez az aztékokat, Pizarro az inkákat)*” - ehelyett nyilván az lenne jó, hogy az aztékokat, illetve az inkákat.

9. o. 3. sor: „*Délről*” helyett Délen lenne a helyes.

24. oldal bevezető kérdéseinél: „*Vitassuk meg, milyen ellentmondások emelhetők ki a Tudorok ténykedésében!*”

38. o.: „*A másfél éves körút alatt az uralkodó közelről tapasztalhatta meg Oroszország elmaradottságát.*” Nem inkább a Nyugat fejlettségét?

55. o. ábrája: Félrevezető a Ferdinánd akcióját Magyarország elleni támadásnak minősítő megállapítás. Nem Magyarország ellen támadt, hanem a jogainak igyekezett érvényt szerezni.

131. o.: Angliában „*bővítették a gabonatermelést*” – eddig a juhlegelők bővüléséről és a gabona terméshozamának növekedéséről tudtunk...

142. o. Kitekintő első mondatában némi zavar támadt a leszármazással kapcsolatban: „*Bonaparte (I.) Napóleon unokaöccse, Louis Bonaparte édesapjának császársága idején Hollandia királya volt.*”

ÉRETTSÉGI KÖVETELMÉNYEK TÜKRÖZŐDÉSE

A sárgával kiemelt részek vagy teljesen hiányoznak a tankönyvből, vagy nagyon elnagyoltak.

TÉMÁK	VIZSGASZINTEK	
	Középszint	Emelt szint
4.1. A földrajzi felfedezések és következményei	A földrajzi felfedezések és a kapitalista gazdaság jellemzői. 6-10.o.	A 16-17. századi gyarmatosítás 104-105.o. Amerika és India és a világgazdaság kialakulása. Világkereskedelem ábrája 9.o.
4.2. Reformáció és katolikus megújulás	A lutheri és kálvini reformáció. 11-14.o. A katolikus megújulás. 15-16.o. A barokk stílus jellemzői.	
Alkotmányosság és abszolutizmus a 17-18. században	Az alkotmányos monarchia jellemzői Angliában. 26-27.o.	A francia abszolutizmus XIV. Lajos korában. 32-33.o.
4.4. A felvilágosodás kora	94-97.o. A felvilágosodás eszmerendszere és főbb képviselői források alapján.	Az Egyesült Államok létrejötte és alkotmánya. 107-111.o.
4.5. Nagyhatalmi konfliktusok a 17-18. században		Nagyhatalmi konfliktusok a 17-18. században (harmincéves háború, spanyol örökösödési háború, osztrák örökösödési háború, hétéves háború). 29-30, 34, 99-100.o., 147.o
5.1. Az ország három részre szakadása és az országrészek berendezkedése	A mohácsi vész és az ország három részre szakadása. 53-56.o. A várháborúk (1541-1568). 59.o.	A három országrész berendezkedése. 58, 60-66
5.2. Az Erdélyi Fejedelemség virágkora	Erdély sajátos etnikai és vallási helyzete. 6 mondatot és egy forrást találtam a székelyekről 65-66.o.	Bethlen Gábor fejedelemsége. 71-72.o.
5.3. A török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc	A Rákóczi-szabadságharc okai, főbb eseményei és eredményei. 87-91.o. Jó	Zrínyi Miklós tevékenysége és a török kiűzése Magyarországról. 79-81.o.
5.4. Magyarország a 18. századi Habsburg Birodalomban	Demográfiai és etnikai változások a 18. században. 150-151.o. JÓ Mária Terézia és II. József reformjai. 155-163.o.	
5.5. Művelődés, egyházak, iskolák		Reformáció és katolikus megújulás Magyarországon. 65-66. 78.o.
6.1. A francia forradalom eszméi	Az Emberi és polgári jogok nyilatkozatának alapkérdései.	A napóleoni háborúk fordulópontjai. A nagyhatalmi együttműködés céljai és

TÉMÁK	VIZSGASZINTEK	
	Középszint	Emelt szint
és a napóleoni háborúk	Forrás 114.o. egy bekezdés 115.o.	rendszere a bécsi kongresszus nyomán. 122-130
6.2. A 19. század eszméi és a nemzetállami törekvések Európában	A korszak főbb eszmeáramlatainak (liberalizmus, nacionalizmus, konzervativizmus és szocializmus) jellemzői 1-1 bekezdés és 1-1 forrás, szocializmus helyett marxizmus.	11. évfolyam Az egységes Németország létrejötte és nagyhatalommá válása.
6.3. Gyarmati függés és harc a világ újrafelosztásáért	A szövetségi rendszerek kialakulása.	Gyarmatok és gyarmattartók a 19. század közepétől az első világháborúig.
6.4. Az ipari forradalom hullámai és hatásai	Az ipari forradalmak legjelentősebb területei (könnyűipar, nehézipar, közlekedés), néhány találmánya s a gyáripar kezdetei. 131-135.o.	Az ipari forradalmak társadalmi hatásai (demográfia, életmód, nők helyzete)
7.1. A reformkor	A reformkor fő kérdései, Széchenyi és Kossuth reformprogramja. 175-183.o.	A nemzeti eszme a reformkorban. 170.o. A rendi országgyűlés és a megyerendszer működése. 172-173.o. 196
7.2. Forradalom és szabadságharc	A pesti forradalom eseményei, az áprilisi törvények. 200-202 JÓ A szabadságharc főbb katonai és politikai eseményei. 206-212. o.	Népek, nemzetiségek (pl.: németek, zsidók, szlávok) szerepe a forradalom és szabadságharc eseményeiben. 205.o. negyedoldal

[17. oldalhoz](#)

HIBAJEGYZÉK A 10. ÉVFOLYAMOS KÍSÉRLETI TÖRTÉNELEM TANKÖNYV TÉRKÉPEIHEZ

- Mivel szinte mindegyik térképre vonatkozik, nem tüntettük fel külön-külön, hogy hiányoznak a folyók nevei, és azt sem, hogy keverednek a rövid és hosszú országnevek.

A vastag betűkkel és aláhúzottan jelzett hibák az első kiadás javított változatába frissen bekerült új hibák, az eredeti első változatban nem szerepeltek.

„A nagy földrajzi felfedezések” 6. oldal

- Ennek a szögtartó – valószínűleg Mercator-vetületnek csak akkor lenne értelme, ha mutatná a fokhálózatot, és annak alapján el lehetne magyarázni, hogyan hajóztak, tájékozódtak akkoriban a tengeren. (Meghatározták az útirány hosszúsági fokokkal bezárt szögét, és folyamatosan azt tartották az út folyamán.) Így azonban akkora területtorzulást mutat, hogy zavart okozhat a térképolvasó fejében az egyes területek méretének egymáshoz való viszonya.
- A földrajzi felfedezéseknél alapvető lenne az óceánok neveit feltüntetni. Ezek hiányoznak, pedig a Csendes-óceánt ekkor fedezik fel.
- Nem jó, hogy az anyaországok is a gyarmatok színét kapták, mert így azt jelenti, hogy azok is gyarmatok.
- Buda települése ezen a térképen teljesen érdektelen.
- A jelmagyarázatban Vasco da Gama útja időrendben nem került a helyére.

„Toscanelli világtérképe” 7. oldal

- Apró, olvashatatlan betűk
- Rossz a cím, mert ez csak Toscanelli világtérképének csak egy része.
- Az eredeti Toscanelli térkép nevei (Cathay, Cipangu, stb.) a diákok számára ismeretlenek. Ezért vagy meg kell adni a térképen a mai neveket is, vagy feladatként keressék meg.
- Magyarázat nélkül a diák nem érti a halványan kirajzolódó amerikai körvonalat.

„A világkereskedelem kialakulása” 9. oldal

A címmel ellentétben a térkép azonban csak egy részét mutatja a világkereskedelemnek, mivel nem mutatja az Európából a többi kontinensre szállított árukat.

- Nem tisztázott a nyilak, kontinensek és legfőképpen a pirossal kiemelt Madagaszkár színezése.
- A térkép változtatás nélkül átvételre került a 6. évfolyamos kísérleti történelem könyvből! A középiskolások számára készülhetett volna egy kicsit árnyaltabb, tartalmasabb térkép.
- Nem látszik jól rajta az Európa-Afrika-Amerika kereskedelmi háromszög.
- Nem derül ki tisztán a kontinentális munkamegosztás lényege.

„A reformáció a 16. századi Európában” 11. oldal

- A Duna összekötetésben van a Majna–Rajnával.
- Mai víztározókat mutat a térkép.
- A Földközi-tenger neve elvágva.
- Hiányoznak a határok.
- Sok országnév hiányzik (pl. Svájc, Portugália, Erdélyi Fejedelemség, stb.)
- A Német Birodalom név rossz, ebben az időben ilyen nem létezett.
- A térkép ezzel az ábrázolással nem fedi a valóságot. A vallásokat nem lehet mindenhol

összefüggő színfolttal ábrázolni, mivel sok területen keveredtek.
Néhány példa:

- ✓ A hibás ábrázolási módszer következtében pl. egy katolikus terület kellős közepén fekszik a protestáns főiskolával rendelkező Pápa.
- ✓ Közép-Európa keleti részén – a térképpel ellentétben – nem alakult ki összefüggő református vallású terület.
- ✓ Lengyelország neve túlságosan keletre került. A térkép szerint a hagyományosan és megingathatatlanul katolikus Lengyelország két fő vallása a református és az ortodox, amelyeket egy éles vonal határol el egymástól.
- ✓ Magyarországon, a térkép által mutatott területen sosem volt összefüggő lutheránus vallású terület, főként nem úgy, hogy a magyar református vallás központja, Debrecen ennek a területnek a része.
- ✓ A Felvidék területe a térkép szerint katolikus, a valóságban azonban az evangélikus vallás is jelentős volt.
- ✓ A térkép szerint Skóciában a katolikus vallás teljesen eltűnt. Akkor Stuart Mária és alattvalóinak egy jó része milyen vallású volt?
- ✓ A hugenották név „elcsúszott”. Franciaország déli, katolikus területein, valamint a katolikus Spanyolország területén látható a név. Pedig Nantes és Orange között a térkép is jelzi a református vallást.

„A katolikus megújulás Európában” 15. oldal

- Hiányoznak a határok.
- Sok országnév hiányzik (pl. Svájc, Portugália, Erdélyi Fejedelemség, stb.)
- A térkép a 11. oldal reformációt bemutató térképéhez hasonló hibákat mutat.

Néhány példa:

- ✓ Úgy tűnik, mintha Anglia kettészakadt volna egy református és egy anglikán vallású területre. Hasonló a Magyar Királyság is, amely a Dunától nyugatra katolikus, keletre protestáns.
- ✓ Magyarországon, a térkép által mutatott területen sosem volt összefüggő lutheránus vallású terület, főként nem úgy, hogy a magyar református vallás központja, Debrecen ennek a területnek a része.
- ✓ A Felvidék területe a térkép szerint katolikus, a valóságban az evangélikus vallás jelentős volt.
- ✓ Skócia tisztán református országgá vált, eltűntek az anglikánok és a katolikusok.

„A Habsburg-országok és tartományok” 17. oldal

- A Duna összekötetésben van a Majna–Rajnával.
- A határok pontatlanok, elnagyoltak, több terület rossz helyen jelölve.

Néhány példa:

- ✓ Ausztria jelölése (1) a Dunától északra került, a Cseh Királyság területére.
- ✓ A Német–római Birodalom délnyugati határa torz.
- ✓ A Milánói Hercegség a tényleges területéhez képest keleti és északi irányban nagyobb.
- ✓ Az Erdélyi Fejedelemségnek nincs határa.
- A vonal nem területet, hanem határt jelent. Az ábrázolás technikailag is rossz, ld. pl. Nápolyi Királyság.
- A Nagy Armada útja ezen a térképen teljesen felesleges, ráadásul a többi nyílról is hadjáratot juttat az olvasó eszébe.
- Mit jelentenek a fekete nyilak?
- Országrészek, tartományok határa jelmagyarázati szöveg rossz, mert a térképen ez az elem országhatárt jelent.
- A Francia Királyság területéről a Német–római Birodalom területére mutató nyíl az 1494–1559 évszámmal értelmezhetetlen.
- Hiányzik a térképről a lecke szövegében szereplő Pavia és Conac.

„Anglia a Tudorok korában” 20. oldal

- Az „Anglia a Tudorok korában” cím helytelen, mert a térkép nem csak Angliát mutatja.
- A későbbi É-Írország területét a térkép reformátusnak ábrázolja. Ha eltűntek a katolikusok, miért zajlottak a csatározások a két felekezet között évszázadokig?
- A térkép Skóciát reformátusnak mutatja. A Tudorok korában azonban katolikus és református volt, majd a XVII. században váltja fel a katolicizmust az anglikán befolyás.
- Milyen csatákra utalnak a csatajelek?

„Az angol polgárháború” 24. oldal

- A jelmagyarázat szerint csak Wales támogatta a királyt a polgárháborúban! 1643-ban a térképen ábrázoltnál több terület volt a király birtokában. Walesen kívül Cornwall, Lancashire, Yorkshire.
- Az angol-holland háború csatái nem a francia partoknál zajlottak.

„A harmincéves háború főbb hadműveletei” 29. oldal

- Középiskolai tankönyvnél mi szükség van a háború egyes szakaszainak részletezésére? Hasonlóképpen miért lényeges a hadjáratok feltűntetése?

„Franciaország a 17. században” 32. oldal

- Mi a térkép célja? Mutat valamilyen közigazgatási beosztást, de nem adja meg, hogy ezek milyen közigazgatási egységek. Megjelenik néhány néven nevezett közigazgatási egység Franciaország határán túl, de nem derül ki, hogy ezek mikor kerültek az országhoz, vagy egyáltalán odakerültek-e?
- Franciaország területén kívül országnevek láthatók, de országhatárok nincsenek.
- **Lemaradt Franché-Comté neve.**
- **Megjelenik egy vörös sraffozás, ami valószínűleg a hugenottákat jelzi, de nem magyarázza meg, így a térkép igazi célja továbbra is homályban marad.**

„A spanyol örökösödési háború” 35. oldal

- A térkép szövetséget jelez Rákóczi és a franciák között. Ez hamis. Csak együttműködés volt közöttük, szövetség nem. XIV. Lajos nem akart szövetséget kötni egy uralkodója ellen lázadó főnemessel, még a trónfosztás után sem. A 88. oldalon a tankönyv szövege szerint sem jött létre szövetség. („...a Napkirály nem kötött szövetségi szerződést a kurucokkal.”)

- Szászország nem vett részt a spanyol örökösödési háborúban egyik oldalon sem. Poroszország ugyan részt vett, de ekkor még Brandenburg a neve.

- Ha Utrechtet jelöli térkép a békekötés helyeként, akkor Rastattot is jelölni kell.
- Höchstädt a valóságban a Dunától délre fekszik, Bajorország területén. Strassburg neve – mivel a térképen Franciaországhoz tartozik – franciául Strasbourg.

- **Malplaquet Franciaország és Németalföld határán fekszik, nem ott, ahol a térkép mutatja. A javított változaton még északabbra került a Dunától.**

„Kelet-Európa hatalmi viszonyai” 37. oldal

- Rossz a térkép címe, mivel Kelet-Közép-Európát is mutatja.
- A Balti- és a Fekete-tenger nevek hiányoznak, pedig az első a tematika szempontjából is fontos.

- A szöveg szerint az Asztraháni Kánság legyőzésével az orosz állam kijutott a Kaszpi-tengerhez, amelyet a térképen a jelmagyarázat letakar.

- A legfontosabb településeket jelölni kellett volna.
- A határok mely időpontra vonatkoznak? A XVI–XVII. század folyamán többször jelentősen változtak. Ez a határ pl. a lengyel állam mikori állapotát mutatja? A 38. oldalon a szöveg szerint 1667 után a Dnyeperen túli terület az orosz államhoz tartozott. A térkép szerint a Lengyel Királyság területe viszont túlnyúlik a Dnyeperen.

- Rosszak a határok. A térkép szerint a Felső-Tiszavidék a Lengyel Királysághoz, É-Csehország Szászországhoz tartozik. Poroszország határa is rossz. Poroszország a XVII. században nem létezett, a jelölt terület neve Porosz Hercegség. A „Poroszország” színével jelölt nyugati terület a XVII. században még Brandenburg volt.

- A szöveg is említi a lengyel állammal perszonálunióban levő litvánokat, de a térkép nem mutatja őket.

- Az orosz betelepülés Szibériába zöld nyilai értelmetlenek. Egyrészt Szibéria nincs a térképen, másrészt ez csak egy irány, amit egyetlen nyíl is kifejez.

- A lila nyilak nehezen értelmezhetők. Miért áll szemben a három nagyhatalom a befolyásuk alá tartozó területtel?

- A Kazanyi Kánság neve helyesen Kazáni Kánság. (A település neve a magyar átírásban Kazán. A Kazany az orosz változat.)

- A szöveg említi Kelet-Ukrajnát, Kijevet, a Dnyepert, a Német Lovagrendet, ezek azonban nincsenek rajta a térképen.

- Ismeretlen államok jelennek meg.

„Oroszország Nagy Péter korában” 39. oldal

- Teljesen esetleges, hogy melyik ország lett feltüntetve, kapott színt vagy nevet.
- A két román fejedelemség között hiányzik a határ. Az előző térképhez képest eltűnt a nevük, és – helytelenül, mivel csak vazallus államok voltak – az Oszmán Birodalom részévé váltak. Az Oszmán Birodalom kapott színt, de a neve hiányzik.
- Iasinál 1711-ben nem volt csata, csak hadművelet. Csata a Prut mellett máshol volt.
- Ez a térkép sem tartalmazza a szöveg által említett Kelet-Ukrajna, Kijev és Dnyeper neveket.
- A Magyar Királyság déli határa rossz, a Temesköz ekkor még nem került vissza az országhoz. Vitatható, hogy a Magyar Királyság önálló ábrázolása a Habsburg Birodalom nélkül helyes-e.

„A Magyar Királyság Hunyadi Mátyás halála után” 48. oldal

- A Mátyás által néhány évre meghódított területeket a térkép Magyarország részeként mutatja, ám ezek a területek sose váltak azzá (osztrák tartományok, Szilézia). A térképhez tartozó kérdések között is az szerepel, hogy „*Mely területek kerültek átmenetileg magyar fennhatóság alá?*” Tehát ezeket az átmenetileg magyar fennhatóság alá került területeket nem lehet Magyarországról részeként jelölni.
- A jelmagyarázat jelei zavarosak, a területek ábrázolása nem azonos a térképen és a jelmagyarázatban.

Moldva és Havasalföld között hiányzik a határ. Az első térképnek hibái ellenére finomabb volt a rajzolata és a névrajza.

Az 1514. évi parasztháború 50. oldal

- A folyók keresztezik a Kárpátok vízválasztóját.
- Az ország déli határának ábrázolása rossz, főleg a délnyugati részen, az Adriai-tenger partvidékénél.
- Moldvát külön jelöli a térkép, de Havasalföld nem szerepel, és a terület az Oszmán Birodalom részeként került feltüntetésre. Moldva és Havasalföld önálló fejedelemségekként az Oszmán Birodalom hűbéresei voltak. Azonosan kellene őket ábrázolni, és a határt meg kellene húzni a két ország között.
- A térkép déli részén a Szapolyai János név értelmezhetetlen. Ha a nemesi haderő hadjáratát mutató nyílhoz tartozik, akkor a nyílra kell írni. Ha nem, akkor meg kell magyarázni.

„Török hadjáratok 1526 és 1544 között” 53. oldal

- A „*Habsburg Ferdinánd birodalma*” elem teljességgel értelmezhetetlen, mivel Magyarország határától nyugatra csak egy zöld folt látszik. Ebből nem lehet lemérni, mekkora volt ez a birodalom. Ellenben azt a képzetet keltheti, hogy ez a Német–római Birodalom, ami igaz is, csak Ferdinánd ekkor nem volt német–római császár. Ekkor még csak az örökös tartományok egy részét birtokolta, valamint Csehország és Magyarország királya volt.

„A várháborúk kora” 58. oldal

- A folyók keresztezik a Kárpátok vízválasztóját.
- A térkép nyugat–kelet irányban teljesen torz, össze lett nyomva.
- Topográfiai hibák:
 - ✓ Hollókő a tényleges helyénél jóval keletebbre és északabbra került. A valóságban Nógráddal fekszi egy magasságban, de a térkép Drégellyel egy magasságban ábrázolja.
 - ✓ Eger a Tisza mellé került.
 - ✓ Kanizsa keletebbre és északabbra van feltüntetve a tényleges fekvéséhez képest.
- A határábrázolás hibái: A Hódoltság határa a Dunát nem a Dunakanyarnál metszette, hanem attól jóval nyugatabbra. Esztergom a török területhez tartozott.
- Moldva és Havasalföld helytelenül az Oszmán Birodalom részeként van feltüntetve.

„A három részre szakadt Magyarország” 62. oldal

- A folyók keresztezik a Kárpátok vízválasztóját.
- A határábrázolás hibái:
 - ✓ A Hódoltság határa a Dunát nem a Dunakanyarnál metszette, hanem attól jóval nyugatabbra. Esztergom a török területhez tartozott.
 - ✓ Moldva és Havasalföld helytelenül az Oszmán Birodalom részeként van feltüntetve.
- Semmi nem jelöli, hogy az erdélyi Fejedelemség török vazallus állam.
- A betűtípus helytelen megválasztása miatt nem különülnek el az országok és a tartományok, területek.

„A reformáció Magyarországon” 65. oldal

- A folyók keresztezik a Kárpátok vízválasztóját.
- Cegléd és Kecskemét jócskán délebbre került a tényleges helyénél.
- A határábrázolás hibái:
 - ✓ A Hódoltság határa a Dunát nem a Dunakanyarnál metszette, hanem attól jóval nyugatabbra. Esztergom a török területhez tartozott.
 - ✓ A Habsburg Birodalom határa a Hódoltság északi részén rossz. A jelmagyarázat szerint az 1606-os állapotot mutatja, ám a zsitvatoroki béke után jelentős területek kerültek vissza a Magyar Királysághoz. Amit a térkép mutat, az az 1568-as drinápolyi béke utáni határ.
 - ✓ Az Erdélyi Fejedelemség nyugati határa (Arad, Solymos, Lippp környéke) rossz. Az okokat ld. az előző pontnál.
- Kihez tartozik az Adriai-tenger partján a Habsburg Birodalom színével jelzett terület? Önálló színt kellett volna kapnia, mert ez a Velencei Köztársaság területe.
- A térképen látható településjelek megegyeznek a jelmagyarázat „*Jelentős protestáns közép fokú iskola*” jelével. Eszerint tehát a térképen látható valamennyi településen jelentős protestáns közép fokú iskola működött. Ez azonban nem igaz, mivel a térkép településeinek a többségén (pl. Gyöngyös, Vizsoly, Torda, Detrekő, Nagyszombat, Sempthe, Varasd, Nedelic, Alsólendva, Németújvár, Németkeresztúr, Pozsony, Pannonhalma) nem működött ilyen. Meg kellett volna különböztetni a jelet az általános településjeltől.
- A protestáns nyomdák esetében teljesen felesleges feltüntetni a sok vándornomdát. Így éppen az állandó nyomdák (Sárvár, Bártfa, Debrecen, Kolozsvár, Szeged, Brassó) sikkadnak el. Gyulafehérvár állandó nyomdája pedig nincs feltüntetve.

- Lemaradt Nagyszombat és Gyulafehérvár könyvtára, Sárovaron és Semptén viszont nem volt.
- Nedelice település neve helyesen Nedelic.
- Hiába írja a jelmagyarázat a „*főleg*” szót az egyes vallások elé, a térkép azt a képzetet kelti, hogy az egykori Magyarország területéről kiszorult a katolikus vallás.
A Felvidékről pl. a nyugati határterületek kivételével teljesen eltűnt a katolikus vallás.

A tizenöt éves háború 67. oldal

- A folyók keresztezik a Kárpátok vízválasztóját.
- Semmi nem jelöli, hogy az Erdélyi Fejedelemség török vazallus állam.
- A jelmagyarázat eleme a „*Jelentős népvesztés*”. Ez helytelen, mert egyetlen nép sem vesztett el. Helyesen „Jelentős népességvesztés”.
- Megjelenik az Egri és a Kanizsai vilajet neve. Ezek valóban ekkor alakulnak, de a már két meglévő, egy korábbi térképen már ábrázolt két vilajet, a budai és a temesvári miért tűnik el?
- Az Erdélyi Fejedelemség közepén hatalmas népességvesztést jelez a térkép, de nem ad rá magyarázatot, mivel ott nem jelez hadjáratokat.
A határábrázolás hibái:
 - ✓ A Hódoltság határa a Dunát nem a Dunakanyarnál metszette, hanem attól jóval nyugatabbra. Esztergom a török területéhez tartozott.
- **A javított változatban igen furcsán fest, hogy a Habsburg Birodalom szövetségben állt az Oszmán Birodalom részeként jelzett Havasalfölddel és Moldvával, azaz az oszmánokkal. Tehát a török koronát küld a Habsburgok ellen harcoló szövetséges Bocskainak, ugyanakkor a Habsburgok szövetséget kötnek az ellenük harcoló Bocskait támogató törökökkel.**

„Magyarország gazdasága” 74. oldal

- A folyók keresztezik a Kárpátok vízválasztóját.
- A Havasalföldi és a Moldvai Fejedelemség nem volt az Oszmán Birodalom része.
- Nincs megadva a határok ábrázolásának időpontja. Két évszázad alatt a határok folyamatosan változtak.
- Nehéz elképzelni, hogy a marhahajtás útvonalainak kiindulópontja Szeged volt. Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd, Mezőtúr, Debrecen tőzsérei biztos nem Szegedről indították állataikat.
- A térkép által feltüntetett útirány Csehország és Szilézia felé eléggé irreális. Nem valószínű, hogy hatalmas marhacsordákat a Kárpátokon keresztül hajtottak.

„Az ellenreformáció” 78. oldal

- A folyók keresztezik a Kárpátok vízválasztóját.
- **A javított térképen a Magyar Királyság neve nem fedi le a területet.**
- A térkép Havasalföldet és Moldvát helytelenül az Oszmán Birodalom részeként mutatja, és nem nevezi meg őket.
- A magyarországi reformáció térképe felekezeti megoszlása szerint mutatta az ország területét, ez a térkép pedig a szabad vallásgyakorlat megoszlása szerint. A két térkép így nem összehasonlítható.

Az 1663-64. évi török háború hadműveletei 79. oldal

- Drégely keletre „csúszott”, majdnem Szécsényig.
- Eszék a térkép szerint nem a Dráva mellett fekszik, hanem attól délebbre.
- Dárda miért olyan fontos település, hogy fel kell tüntetni?
- A térkép déli részén az Oszmán Birodalom területén egy érthetetlen országhatár.

„A törökök kiűzése” 82. oldal

- Hiányzik a Szentendrei- és a Csepel-sziget.
- Thököly török szövetséges volt.
- A Balatontól délkeletre rossz a határ, a Hódoltság területe mélyen benyúlik a magyar Királyság területébe.
- Helytelen, hogy Thököly és a törökök hadjáratainak ugyanaz a színe.

85. oldal

- Az ország déli részén nem látszik a Magyar Királyság határa a karlócai béke után, hiába jelenik meg a jelmagyarázatban. Komikus, hogy ez a határ ott látszik, ahol az elmúlt 150 évben nem történt változás, állandó volt, és ott nem látszik, ahol a változás történt.
- Az Adria mentén a korábbi török határ sem jó, de a visszafoglalt terület sem a valós képet mutatja.
- A törökök által visszafoglalt területről nem derül ki, hogy mikor foglalták el a Szent Liga csapatai.
- Gyulafehérvár és Balázsfalva rossz helyen van feltüntetve. Ez utóbbi kettő azért, mert a Maros futása az összes Magyarország térképen rossz.
- Moldva és Havasalföld nem volt a Török Birodalom része.

A Rákóczi-szabadságharc 87. oldal

- A folyók keresztezik a Kárpátok vízválasztóját.
- Az ország délnyugati határa teljesen rossz, nem követi a Száva vonalát, a térkép Boszniát is a Magyar királyság részeként tünteti fel.
- Moldva és Havasalföld nem volt az Oszmán Birodalom része.
- A Vereckei-hágó neve rajta van a térképen, de a hágót nem jelöli semmi.
- A jelmagyarázatban a „felszabadult terület” fogalom használata megtévesztő. Elfoglalt, vagy kuruc kézre került terület.
- Erdély nem került kuruc kézre 1703 végéig, csak 1704-ben.

„Poroszország” 98. oldal

- Hiányoznak a határok és a környező országok nevei. Hiányzik az ellenfél Habsburg Birodalom.

101. oldal

- Danzig a feltüntetettnél délebbre fekszik a tenger partján.
- Egy mai víztározót is mutat a térkép.

103. oldal

- Buda a Habsburg Birodalom központjának tűnik.
- **Az új változaton Madrid rossz helyen.**

104. oldal

- **Az új változaton „Ismeretlen terület” a megírás.**
Vagy nem kellene a területre írni semmit, vagy rá lehetett volna írni, hogy „őslakosok”, ha már a többi területet angolokhoz, franciákhoz, spanyolokhoz kötjük.
Ha ragaszkodunk az Európából való szemlélődéshez, akkor az „európaiak számára ismeretlen terület” lett volna a pontos megfogalmazás.

107. oldal

- A térkép nem mutatja a Nagy-tavak rendszerét, az öt tó nincs összekötésben egymással.
- A gyarmatok alapításának dátuma felkerülhetett volna a térképre, és akkor nem kellene egy külön táblázatból bogarászni.
- A gyarmatok határa rossz.
Déli elnagyolt és torz, olyan kiszögelésekkel, amelyek a valóságban nem léteznek.
Északon eltűnt Massachusetts északi része, eltűnt New York és New Hampshire közös határa.
Philadelphia Pennsylvania területéről New Jersey területére került a tengerpart mellé.
Lexington Massachusetts területéről átkerült New Hampshire területére.
- A térképen és a térkép melletti táblázatban Észak- és Dél-Carolina neve helytelenül szerepel. Ebben az esetben a helyes írásmód a kezdő nagy „C” betű, mivel a tulajdonnévnek csak a köznévi részét fordítjuk magyarra. A név a földrajzi atlaszban is így szerepel.

„Franciaország a forradalom első szakaszában”, 112. oldal

- A térkép címe „Franciaország a forradalom első szakaszában”, de nem derül ki, hogy mi a térkép célja? Valamilyen közigazgatási beosztást mutat, és rejtély, hogy mi a köze a forradalom első szakaszához. Azt leszámítva, hogy Elzász, Lotaringia és Franche-Comté Franciaország határain belülre került, se külsőre, se semmitmondásban nem különbözik a 32. oldal térképétől, bár annak a címe „Franciaország a 17. században”.

117. oldal

- A tankönyv és a kísérleti atlasz térképe tartalmilag jelentősen különbözik egymástól.
Egyeztetni kell!

122. oldal

- A Magyar Királyság alakja torz.
- Buda nem volt a Magyar Királyság központja ebben az időben.
- Havasalföld és Moldva nem tartoztak az Oszmán Birodalomhoz. Hiányzik a nevük és a határuk.
- **Svédországot nem Napóleontól függő területnek jelzi a térkép, pedig Napóleon Bernadotte, francia tábornokot ültette Svédország trónjára.**
- A nyilakhoz jelölni kellett volna a jelmagyarázatban, hogy azok Napóleon hadjáratait mutatják.

127. oldal

- Havasalföld és Moldva nem tartoztak az Oszmán Birodalomhoz. Hiányzik a nevük és a határuk.
- A szövegben szereplő Velence, Lombardia, Osztrólenka nevek a térképen nem szerepelnek.
A térképen szereplő Kongresszusi Lengyelország helyett a szövegben Varsói Nagyhercegség olvasható.
- Az Orosz Birodalom és a Kongresszusi Lengyelország perszónáluniója meglehetősen formális volt, ezért hiba ennyire hangsúlyozni. Valójában alávétettséget jelentett.

140. oldal

- A Magyar Királyság ábrázolása rossz, mivel Erdély (Erdélyi Nagyfejedelemség), a déli területek (Határőrvidék) és Dalmácia is az ország részeként van feltüntetve.
- Havasalföldet és Moldvát helytelenül az Oszmán Birodalom részeként mutatja. A szöveg is ezt igazolja az oldalon: „*A forradalmak az Orosz és az Oszmán Birodalom területeire nem terjedtek át,...*”.
Ha nem terjedtek át az Oszmán Birodalom területére, akkor hogyan lehetett Bukarestben és Iaşiban forradalmi megmozdulás, amit a térkép mutat?
- **Olvashatatlanul kicsik a térkép betűi.**

146. oldal

- Havasalföldet és Moldvát helytelenül az Oszmán Birodalom részeként mutatja.
- **A Porosz Királyság neve hiányzik.**
- **A Habsburg Birodalom színe nincs megmagyarázva.**
- **A Lengyelországtól átcsatolt területről nem lehet tudni, hova csatolták.**
- Német–római Császárság név itt helytelen, helyesen Német–római Birodalom.

179. oldal

- Szeged átkerült a Duna–Tisza közére.
- Erdély ebben az időben nem volt az ország része.
(Korábban a szöveg is arra hivatkozik, hogy az erdélyi főnemes Wesselényi csak azért vehetett részt a pozsonyi országgyűlésen, mert nem Erdélyben lévő magyarországi birtokai is voltak.)
- Erdély területén a narancssárga szín nincs megmagyarázva.

187. oldal „Magyarország gazdasága a reformkorban”

A térkép címe „Magyarország gazdasága a reformkorban”. Erdély azonban nem volt része Magyarországnak ebben a korban. A különállást a térkép nem mutatja, sőt az ország szerves részeként jelzi a területet.

- Több jelhez nem tartozik településnév.
- A textilipar jele területre enged következtetni, viszont ahol a térképen található, ott nincs textilipar.
- **Pécsváradon gépgyártást jelez a térkép.**
- Barnaszén jele a Duna–Tisza közén?

192. oldal „Magyarország nemzetiségi viszonya a reformkorban”

- A térkép címe rossz, mivel Erdély nem volt része Magyarországnak ebben a korban. A különállást a térkép nem mutatja.
- Az Alföldön ilyen kiterjedt lakatlan területek nem voltak.
- A Duna és a Dráva összefolyásától keletre ekkora kiterjedésű, egységes német tömb nem élt.
- Baranyában és a nyugati határszélen a jelmagyarázat által sem említett ismeretlen eredetű népcsoport élt (rózsaszín foltok).
- A Délvidéken hatalmas foltokban mutat román népességet a térkép, szerbeket viszont alig.
- Téves a Felvidéken a lengyel határ mentén élő, kiterjedt horvát népcsoport.

196. oldal

- A rutén népesség ábrázolása ilyen kiterjedésben helytelen. Ezen a területen nemcsak ruszinok, hanem ukránok is éltek.
- A szepességi szászok jelölése rossz helyre került.

206. oldal

- A jelmagyarázatban a vörös nyíl magyarázata helytelen. A „*Magyar seregek*” helyett – hasonlóan a „*Császári hadműveletek*” jelmagyarázati elemhez – a „*Magyar hadműveletek*” magyarázat a helyes.

208. oldal

- Hiányoznak a környező országok. Hiányzik a domborzat.
- Erdély különállását nem tünteti fel.
- A legjelentősebb erdélyi hadműveletek hiányoznak.

209. oldal

- Hiányoznak a környező országok. Hiányzik a domborzat.
- Az „*Erdély 1848–49-ben*” cím rossz, mivel a térkép nem Erdélyt mutatja be, hanem a szabadságharc erdélyi hadműveleteit. A címben jelzett időpont is kérdéses, mert a térkép csak 1849-es dátumokat mutat, és nem derül ki, hogy 1848-as hadműveleteket is ábrázol-e.

211. oldal

- Hiányzik a jelmagyarázat és a domborzat.
- A győztes csaták felsorolásából nem derül ki, hogy a térkép által jelzett losonci és szolnoki ütközet is magyar győzelemmel végződött.

18. MELLÉKLET

43. OLDALHOZ

HIBAJEGYZÉK A KÍSÉRLETI ATLASZ 10. ÉVFOLYAMOS TANKÖNYVHÖZ VONATKOZÓ TÉRKÉPEIHEZ

(17/a)

- Túlzsúfoltta válik azáltal, hogy középiskolában nem tanult felfedező útjait is feltünteti.
- Teljesen más vetületben ábrázolja a Földet, így mások a torzulások is. Egy tízedikes tanuló nem rendelkezik olyan vetülettani ismeretekkel, hogy tudná a különbség okát. Ezen a térképen szerepel a fokhálózat, de ebben a vetületben nem alkalmas a korabeli navigáció lényegének bemutatásához.
- Az Oszmán Birodalom a színe miatt portugál gyarmatnak tűnik.
- Az anyaországok és a gyarmatok azonos színnel való feltüntetése itt is helytelen.
- Nem derül ki, hogy az Atlanti-óceán északi részén és a Jeges-tengeren mely angol felfedezők tevékenykedtek.
- Az „*inkák*” népnév teljesen helytelen. Az „*Inka Birodalom*” a helyes név, amelynek élén az inka, a kecsua nép egyik törzsének uralkodója állt. Népként csak a kecsuák, esetleg még az ajmarák feltüntetése lenne helyes.
- Cuzco helytelenül szerepel európaiak alapította városként. Egykor az Inka Birodalom fővárosa volt, tehát inka városként kell feltüntetni.
- Sofala városát még a portugál hódítás előtt a VIII. században alapították. Fontos kikötője volt az arab kereskedelemnek, Kilwa Szultanátusnak és Monomotapa államnak.
- Spanyolországban érthetetlen Sevilla feltüntetése a felfedezőutak kiindulópontjaként, mivel nem is tengerparti város. A spanyol hajók Cádizból indultak.
- Nem derül ki, hogy Madras angol alapítású, mivel a gyarmatosítók és az európaiak által alapított gyarmati városok sorrendje a jelmagyarázatban nem azonos.

(17/b)

„*A világ megismerése*” térkép kicsi, és zavaros.

(17/c)

- A térkép mást mutat, kicsi, és zavaros. A világkereskedelem kialakulásának bemutatása mindenképpen nagyobb és részletesebb térképet kívánna.

(18/a)

- A térkép kicsi, és rosszul olvasható.
- Tartalmilag sok helyen mást mutat, mint a tankönyv térképe.
- Az ábrázolásban felfedezhetők a tankönyv térképéhez hasonló hibák (pl. a Magyar Királyság nagy része református, a Felvidék nyugati része evangélikus, keleti része katolikus.)

(18/b)

- A térkép kicsi, és rosszul olvasható.
- Tartalmilag sok helyen mást mutat, mint a tankönyv térképe.
- Az ábrázolásban felfedezhetők a tankönyv térképéhez hasonló hibák (pl. a Magyar Királyság nagy része református, a Felvidék nyugati része evangélikus, keleti része katolikus.)

(19/c)

- A térkép mutatja az összes Habsburg ellenes részvevő területi nyereségét, de nem hangsúlyozza a Habsburgok területi veszteségét. Nem érzékelhető a Német–római Birodalom atomizálódása sem.
- A tankönyv szövege a francia érdekek érvényesüléséről beszél, de a térképen éppen a franciák területi nyeresége (Elzász) sikkad el, holott a terület később is állandóan vita tárgya.

(20/a)

- A spanyol örökösödési háború szövetségeit illetően a térkép mást mutat, mint a tankönyv térképe, amely a spanyol és portugál szövetségeket nem mutatja.
- A spanyol Habsburgok birtokai nem egyeznek a tankönyv térképével. (ld. Toszkána, Milánó, Németalföld)

(21/a és 21/b)

- Az „a” térkép a címével ellentétben nem mutatja az ország három részre szakadását.
- Az „a” térkép 1540-ben a Habsburg monarchia részeként mutatja a Szapolyai uralta országrészt is, ugyanakkor a jelmagyarázat ezt a területet Szapolyai oszmán vazallus királyságának nevezi. Ez így zavaró.
A Magyar Királyság azonban sehol nincs megnevezve, még a határát sem magyarázza meg a jelmagyarázat.
- A tankönyv térképei a „török” nevet használják, az atlasz térképei az „oszmán” nevet. Ez utóbbi ugyan szakmailag helyes, de az oktatásban és a köznyelvben a „török” honosodott meg.
- A tankönyv térképe és a tankönyv szövege a „vilajet”, míg az atlasz térképe a „vilájet” fogalmat használja. (A Magyar nyelv értelmező szótára szerint a „vilajet” a helyes.)

(22/a)

- A főkapitányságok teljesen különböznek a tankönyv térképe által mutatott főkapitányságoktól (terület, név, darabszám)
- Eddig az „oszmán” nevet használták az atlaszban, ezen a térképen a „török” név jelenik meg.

(22/c)

Erdélyt ugyan vajda irányította középkorban, de a területnek sose volt a neve „Erdélyi Vajdaság”, ahogy a térkép jelmagyarázata állítja.

(22/d)

- Az ábrázolás inkább a reformált vallások területi elterjedését mutatja, mint az adott területen való többségüket.
- A sávozás ugyan alkalmas lenne annak bemutatására, hogy a vallások keveredtek az ország területén, de a sávozás szélességének változása mennyiségre utal, mintha a hívők számát mutatná. Ez azonban helytelen ábrázolás, mivel nyilvánvaló, hogy nem sávokban jelentkezett egy-egy vallás követőinek a száma.
- A tankönyv térképe a „görögkeleti” és a „katolikus” míg az atlaszé az „ortodox” és a „római katolikus” fogalmat használja.

(23/b)

- A hajdúvárosoknak nincs nevük, nincsen színkódjuk a térképen megmagyarázva.
- A fekete és a zöld rombusz jel nincs megmagyarázva (a 23/d térkép jelmagyarázatában van megmagyarázva.)

(23/d)

- A folyamatos vörös nyíllal jelölt hadjáratok nincsenek megmagyarázva.
- Erdély csak területként van megírva, pedig ekkor még Erdélyi Fejedelemség.
- Az Erdélyi Fejedelemség színe könnyen összetéveszthető az Oszmán birodalom területi nyereségével.
- Az Erdélyi Fejedelemség, valamint Havasalföld és Moldva török vazallus volta másképp van jelölve.

(28/a)

- Plakátszerű, durva grafikai megoldása miatt kéri az atlasz többi térképe közül.
- Grafikai megoldása nem differenciál a migrációs mozgások jelentősége között.
- Minden irányból jelez zsidó bevándorlókat. Lehet, hogy érkeztek minden irányból, de így nem kap hangsúlyt a két jelentős kibocsátó terület, Galícia és Morvaország.

(31/d-g)

Az ábrázolt témákhoz a térképek túl kicsik, ezért zsúfoltak és nehezen olvashatók.